

A HIPOTÉZIS.

Amióta révbbe kerültem s életem folyása döntő fordulatot vett, szinte más szemmel nézem a világot. Minden megváltozott körülöttem s néha alig ismerek magamra. Annyi bizonytalan tapogatózás, kínos vándorlás után végre megtaláltam a biztos alapot, amire ráépíthetem életemet és amiért mindig küzdöttem akaratlanul. Megházasodtam, végzem a dolgomat, azt hiszem rendes ember lett belőlem.

Nem szívesen gondolok a multamra; nem szeretek azokra a helyekre járni, ahol azelőtt megfordultam, szinte félve kerülöm a régi ismerős arcokat. Bánt a legtöbb emlék, még akkor is, ha nem vonatkozik szorosán elfelejtett életem zúrzávaira, még akkor is, ha csak tanuja voltam a dolgoknak. S mert kerülöm őket, mert idegenné akarok válni mindenre nézve, ami elmúlt, annál makacsabbul üldöznek olykor.

Igy vagyok máma Pál esetével. — Nem tudom miért, eszembe jutott vele való utolsó találkozásom; nem bírok szabadulni tőle s kínos pontossággal látom magam előtt, átélem újra egész utolsó együttlétünket.

Ez még a háború idejében történt, hosszú évekkel ezelőtt. Akkoriban katona voltam s gyomorbetegséggel „feküdtem“ valamelyik külterki barakkórházban, vagyis be-bementem az orvosi vizitek idejére. Emlékszem, hogy őszi volt, pesti őszi, folytonos szürkéséggel, nyirkos ködökkel és soha föl nem száradó lucsokkal a hamar besötétedő uccákon. Egy estefelé valamiféle dolgom kivitt a Csikágóba. Az Elemér-uccán mentem végig, mikor egyszerre harminc-negyven lépésnyire tőlem megláttam Pál alakját, amint éppen kifordult egy kapun. Gondosan körülnézett, aztán sietve megindult előttem. Engem úgy látszik nem vett észre vagy nem ismert meg. Föltűnt nekem, hogy civilben van, mert vele is katonáskodás közben ismerkedtem meg egy vidéki kádernél, ahogy akkoriban neveztük. Egy hónapig közös szálláson laktunk, így hát alkalmam volt alaposan kiismerni. Minket azonban nemsokára kivittek a harctérre, őt, fiatalabb katonát, más ezredhez osztották be s azóta nem hallottam róla semmit.

Mindez nyolc-tíz hónappal találkozásunk előtt történt s azért egészen megőrültem, midőn most megláttam, amint a falhoz lapulva sietett előttem.

Én őt gondolatban mindig ideológusnak neveztem. Feltűnően erős és mély gondolati életet élt, mely azonban alig állott kapcsolatban a valóságos élettel. Személyét öntudatosan elkülönítette a tömegtől és szerette magát némi öngúnnyal „fejlett egyénnek“ nevezni. Mindig a legtisztább elvont logika alapján gondolkozott és leszűrt eredményei egyúttal a meggyőződéseivé lettek. Nem vette észre, hogy mily egyéniek, változandók az ész ítéletei, különösen a fejlődő korban, azért néha csodálatos ellentétbe került önmagával és a körülményekkel, amelyekkel egyébként sohasem számolt. Elkerülte a tapasztalatokat.

Alapelve az volt, hogy a fejlett egyént cselekedeteiben csupán a saját fölismert igazságai, törvényei kötik s véleménye szerint ez nem vezethetett anarchiára. A tömeg számára ott van a büntető törvénykönyv s ez hasznos és szükséges intézmény. Az egyénre nézve zsarnokság minden paragrafus; „eltűröm, mert fogságba vetnek“, — szokta mondogatni és elkerülte figyelmét, hogy a törvény, a közrend szempontjából ő is csak tömeg, illetve, hogy a törvény előtt nincs sem egyén, sem tömeg, csak társadalom és senkivel sem lehet kivételt tenni.

Ilyesfajta meggyőződéséhez furcsa konoksággal ragaszkodott; nem lehetett bebizonyítani előtte, hogy gondolkodása a tiszta önzés filozófiája és önmagában véve is lehetetlenség. Gyakran hangoztatta: individualista vagyok; amíg nem találok olyan tant, mely bebizonyítottan megjavítja az embert, addig megmaradok a saját törvényeimnél, amelyek engem jobbá tesznek. Hogy mennyiben és hogyan teszik ezek őt jobbá, azt nem árulta el s nem fogadta el azt az érvet sem, hogy a javító tanokat nem lehet csak úgy beoltni az emberekbe, mint valami szérumot, hanem ezeknek is küzdeniük, harcolniuk kell a tökéletesedésért. „Ha jó a tan, hasson a maga erkölcsi ereje által, kényszer és vesződség nélkül“, — és ebből nem engedett. Nem tudta meglátni, hogy az ész ítéletei nem az élet ítéletei, hogy logikai definíciókat nem lehet rögtön és közvetlenül cselekedetké alakítani s hogy a tiszta okoskodás nem alkalmazható az élő, változó, folyton forgandó életre. Őbenne tényleg megvolt az ideák élete s ezt a hajlamát ösztönszerűen általánosította. Természetesen voltak kínos vergődései is, mivel — mint mondotta — a végső, egyetlen igazságot az ember nem találhatja meg önmagában, legfeljebb a legmagasabb fokra fejlődött lángész. — Akkoriban kezdte olvasni a bibliát, de ezt csak későbbben, éppen utolsó találkozásunkkor tudtam meg tőle.

Az ilyen erős meggyőződésű emberek voltaképen a leggyöngébbek. Ezt én már abban az időben is gyakran gondoltam s hitem azóta mégjobban megerősödött. Ők gondolatban felszabadítják magukat minden társadalmi törvény alól, mert megbíznak a maguk „fejlett“ erkölcsi ítéletében. De ha a sors valami kényszerítő vagy eléveti őket, ha szembeállítja a társadalmi követelményt és az ő belső parancsá lett meggyőződésüket, akkor rendesen és hirtelenül megtörnek. Vagy elkövetik azt a tettet, amit a közitélet bűnnek bélyegez, s ilyenkor ráébrednek tettük következményeire, egyszerre átlátják, hogy az egyén is a tömegben él, hogy minden cselekvésünknek hatása van kifelé, olyan az, mint az eldobott kő, — s ami a legkínosabb, rájönnek, hogy gondolkozásuk hamis volt, mert alkalmazhatatlan. Ezek azok, akik önként szoktak jelentkezni a rendőrségen. — Avagy pedig, a másik esetben, visszariadnak a törvényvel való szembehelyezkedéstől, de akkor viszont a saját erejükbe, a „fejlett“ független voltukba vetett hitük dől meg, egész életük cserben hagyja őket s rendesen nagy időre meghasonlanak önmagukkal.

A harcúterem például gyakran odaképzelttem magam mellé Pált. Tudtam, hogy a háború oktan embermészárlását bűnnek tartja.

mint mindenki, aki benne résztvett, de ő természetesen végigment a gondolaton s azt, hogy az egyént gyilkolni kényszerítik, erkölcstelen zsarnokságnak ítélte, melynek ő nem köteles alávetni magát. Ott kinn, a lövészárkok szennyes és embertelen gyötrelmei közt, meg voltam győződve róla, hogy Pál okvetlenül elkövetne valami végzetes dolgot: megcsonkítaná magát, átszökne az ellenséghez s utána öngyilkosságot követne el, különösen, ha tette kiderül.

Meg kell mondanom azonban, hogy az én ideológusomi emellett kitűnő és derék fiatalember volt. Álmában sem vitt véghez semmi csunya dolgot, pénze közkinccs volt, otthon érezte magát minden társaságban, nem nézett le senkit, jóllehet elég széles műveltségre tett szert a maga erejéből; több nyelvet beszélt és sokat olvasott.

Ezért, mondom, igen megörültem a viszontlátásnak s rögtön utána szaladtam.

— Szervusz Pál! — kiáltottam rá, mikor utolértem. Kiáltásomra mintha megijedt volna, összerezcent, kissé elsápadt s csak egypár pillanat múlva felelt kérdésemre. Egyébként elég viseltes állapotban volt s az utóbbi időben nagyon megváltozott. Gallérja piszkos, nyakkendője gyűrött, cipője, ruhája keféletlen, gombtalan. Barna szemei, melyek azelőtt keményen és vidáman szembe nézték a dolgokat, most zavartan pislogtak és volt bennük valami kellemetlen szűrősság. Le is soványodott; erős, széles álla most még markánssabbá vált és orra kissé megduzzadt a lefogyott arc közepén. — Azóta megtudtam, hogy az esete óta én voltam az első ismerőse, akivel találkozott s így most már értem zavart viselkedését.

— Mi az, öreg? — szoltam hozzá. — Hol lógsz? Beteg vagy?

— I-igen . . . nem, megléptem a katonáéktól, hahaha! — nagyot nevetett és erősen megrázta kezemet.

— Én kórházban vagyok, három hónapja, — mondtam, mert Pál elfelejtett érdeklődni. — Hová indulsz?

— Semmi, — legyintet a kezével, — járok . . . Bosszankodom . . . egy hülye fráternél voltam éppen, mert én nem itt lakom . . . nagyon felbosszantott . . . Dehát hogy vagy, hogy vagy kedves barátom, igazán nagyon örülök, hogy találkoztunk . . .

Gyorsan és szokatottan beszélt s mint utóbb kiderült, senkinél sem volt, hanem lakásáról ment el éppen.

— Különös . . . milyen más minden és . . . hát te még mindig olyan mama kedvence vagy, publi? Csodálatos! — mondta és egyszerre mélyen elgondolkozott. Nem tudom miért, engem mindig pubinak vagy bubinak hívott, holott talán egy esztendővel idősebb voltam nála.

— No, nem tudom, mi csodálatos, — feleltem; — különben én sok mindent láttam azóta . . . De nincs neked valami bajod? Olyan különösen beszélsz.

Hirtelen megállt, szembefordult velem és megfogta a karomat.

— Ugy-e undorító! . . . Szörnyűség, — mondta szinte suttogva és a feje fölé emelte a kezét; aztán legyintett: — Mindegy; igen, azt hiszem, lázam van . . . vagy volt . . . Tudod, én mostanában sokat gondolkozom . . . magamról . . . Sohasem hittem volna! . . . a háború

remetét csinált belőlem. Én nagyon megváltoztam ám . . . hehe . . . publi. Emlékszel, Györött? . . . — Nem fejezte be s megint ezt sutogta maga elé: — Minden . . . minden megváltozott . . .

— Hanem, ha akarod, ne beszéljünk máma a háborúról, Pali, — szóltam hozzá, mert föl akartam rázni szórakozottságából. — Ez elvégre rendellenes állapot; minek izgatod magad? Egyszer csak vége lesz, és ha ott hagyjuk a fogunkat, hát . . .

— Kérlek szépen, nagyon szívesen — vágott a szavamba. — Én teljes elfogulatlansággal tudok beszélni bármiről, úgy a háborúról, mint akármi másról . . . Végre is a háború nekem nem egyéni problémám . . . mi közöm hozzá? Nevetséges!

Gúnyosan vállat vont.

— De azt meg kell engedned, — szólt újra és nagy sebességgel — hogy minden eszközt fel kell használni, minden módszer jó és erkölcsös, amely a végét vetheti. Itt jogom van felszabadítani magam mindenféle gyilkos konvenciók alól, melyek téged is, engem is elpusztítanak. A tömeg érdekében beszélek . . . Törvény! kötelező illetan . . . és gyilkosság.

Utolsó szavait végtelenül gúnyos hanglejtéssel mondta.

— Haha, — kezdte újra idegesen nevetve, — ha egy ország érdekében szabad gyilkolni . . . *en gros* . . . akkor *en détail* én is gyilkolhatok a magam érdekeiért, mert en détail én is ország vagyok . . . Ezt az orruk alá lehetne dörgölni egy bűnügyi tárgyaláson, mi? Hanem azért mégis csak felkötnének, annyi szent. Egyébként ne gondold, hogy valamit takargatni akarok előtted. Én nyíltan beszélek és . . . és nem kell titkolnom semmit.

— Eszem ágában sincs; mit takargatnál? — feleltem. — Jól tudom, hogy nem tartasz spiclinek.

— Igenis. Én nem vagyok tragikaj hős. Nincs semmi összeütközés a fennálló világrenddel. Először is, a világrend egyáltalán nem áll fenn, másodszor pedig az, amit így hívnak, minden ötven évben megváltozik. Ki viseli tehát a felelősséget a cselekedetekért? Egyedül az egyén. Én pedig fölmentem magamat, — folytatta emelt hangon és mindjárt hozzátette nevetve: — Jó tréfa, ugy-e? Azonban kerülni kell, hogy hatást gyakoroljunk másokra . . . fontos okokból. Mindenki söpörjön a maga ajtaja előtt . . . Ezt mindjárt meg fogom magyarázni.

Már kint jártunk az Aréna-úton, valahol az állatkert tájékán. Hideg volt és egészen besötétedett. Egy kis kocsmá előtt mentünk el. Pál benézett az ablakon, odalépett az ajtóhoz, azon át is betekintett, aztán felém fordult és mint valami könnyed áperszüt mondta:

— Te, én egy idő óta szeretek berugni. — Megint vihogott, ami azelőtt sohasem volt szokása és nevetve, nagy zajjal benyitott az ajtón.

Olyan középfinom étterem volt, amilyen száz meg száz van, valami víg emberhez, kéményseprőhöz vagy mihez címezve. Szombat este lehetett, mert sokan iddögáltak már benn, postások katonák, mesteremberek, meg ilyenféle népek. Elég jó sarkot találtunk, ahova két viaszos vászonnal bevont lóca volt állítva. Én kávé ittam,

mert még uzsonna előtt voltam. Pál mindjárt pálinkát rendelt. Ivott, cigarettára gyújtott, egy ideig figyelmesen nézte a sárga villanykörtét, aztán hozzám hajolt az asztalsarkon át.

— Mert tudod, a biblia — smafu! — mondta gögösen. — Erről három héttel ezelőtt győzöttem meg. A dolog bibéje ott van, hogy Krisztus tanítása egyszerűen alkalmazhatatlan. Ha mindenki megfogadná, hatvan év alatt kihalna az emberiség. A tömeg életét pedig a Krisztusi vágányokra tereelni abszurdum. Ez kétezer év alatt bebizonyosodott; csak három dolgot említek: Amerika fölfedezése, szocializmus, világháború! E három bűn nélkül sohasem lesz meg az emberiség. Amíg két ember él a világon, mindig újra fogják csinálni ezt az örült komédiát . . .

— Hogy lehet ilyent mondani! — kiáltottam fel szinte önkéntelenül. Nem akartam vitába mélyedni Pállal, mert láttam, hogy lázas, nincs rendes állapotban s félttem, talán valami idegbajon, meg-rázkódáson esett át. De nem tudtam megállni, hogy közbe ne szóljak:

— Mi köze van Krisztusnak a politikához, a tömeg mozgásához? Megpróbáltad-e magadban fölépíteni az igaz embert? Befelé keress! Miért nem kezded el a munkát magadon, te ideológus?

Pál szaporán ivott.

— Azért fiacskám, mert gyöngébbek vagyunk, mint Krisztus megkívánja. Ezt ő maga is elismerte. „Sokan vannak a hivatottak, de kevesen a választottak“. — Na hehehe? . . . Ő megbocsájt, ezért remélhetünk, de az isteni irgalom nincs semminő befolyással a társadalmak életére . . . Az, itt a földön, im-pon-de-ra-bilia . . . Vagy mit gondolsz, Napoleon csupán azért merte végiggyilkolni Európát, mert az isteni irgalomra számított? . . . És én meg is próbáltam, azért vagyok már egy hónapja remete, vagy mi a fene! Hm . . . mint remete azonban éhenhalok. Ha pedig kilépek a kapun, a világ úgy lekaparja rólam Krisztust, mint a kőműves az ócska vakolatot a házról. Gyöngék vagyunk . . . Ha akarom, ha nem, az emberek betolakodnak életembe. Mindenki a más ajtaja előtt söpör . . . Én nem tudtam küzdeni a démon ellen! . . .

Széttárta karjait, szinte sírva mondta az utolsó szavakat és arcán a végső kétségbeesés kifejezése futott át.

Meg voltam döbbenve. Nem értettem Pált s nem tudtam szólni semmit. Ő csakhamar összeszedte magát, ivott s megint hozzám hajolt:

— Két démonom volt: egy bennem és egy rajtam kívüli. Én . . . eh, mi az ördögnek titokzatokodom én itt? Semmiség . . . érzelmi baleset . . . idő kérdése . . .

Idegesen legyintett s láttam rajta, hogy erőszakkal más témára akar térni. Ivott, újra legyintett, tüntetve, aztán könnyedén odavetette:

— Idegesség . . . ne vedd komolyan. Én, tudod, mostanában Weininger-i alapon állok. Micsoda filozófia! . . . Óriási! Boldogító! . . . A nő, barátom, a nihil! ámbár ez mellékes. Bennünk van a kozmosz és a kaos, a végtelen és a semmi, a bűn és az erény. A miénk,

a mi birtokunk minden lehetőség, ámde jaj annak, aki elbocsájtja kezéből intelligibilis énjét, ha már egyszer birtokában volt!

Én ugyan nem olvastam Weininger könyveit, csak éppen harangozni hallottam róla valamit, így hát nem igen értettem Pál szavait.

— Hogyhogy? — kérdeztem. — Akkor hát egyedül miránk volna bízva minden? Bennünk van a jó és a rossz is, — ez különben bizonyos, — de hogyan ismerjem föl a helyes utat?

Pál hátra dőlt, összefonta karjait és lehunyta a szemét. Némi idő múlva felelt csak.

— Nem! nem mindenkiben van meg az igazság . . . nem született mindenki lángésznek, vagyis szentnek . . . hiszen éppen ez a tragikum! Vagy talán ezt tudni elég? . . . Nagyon, nagyon homályos az út . . . talán már el is vesztettem . . .

Lehajtotta fejét, majd föltekintett és sokáig hallgatott mereven nézve rám. Hirtelen bekapott egy pohár pálinkát, — már én is vele ittam — és így szólt, ujjával dobolva az asztalon:

— Én például, Weninger-i alapon egészen megértem a Geyer Ilona gyilkosát . . .

Csodálkozva néztem rá.

A Geyer Ilona-féle gyilkosság már vagy két hete szenzációja volt a fővárosnak és az ujságok még mindig úgy csámcsogták körül, mint a malac a friss savót.

Geyer Ilona egy nágynevű, közismert orvosprofesszornak, egyetemi tanárnak volt a lánya. Egy napon eltűnt hazulról s nemsokára a hűvösvölgyi erdőben találták meg a holttestét. Egy ideig öngyilkosságra gondoltak, de aztán kiderült, hogy ez lehetetlenség. Azonban a gyilkosnak nem tudtak nyomára akadni.

— Ismered az esetet? — kérdezte Pál.

— Nem valami részletesen. Tudod, az ilyen gyilkossági históriák nem érdekelnek túlságosan. De igaz, hiszen te ismerted a családot. Tudsz talán valamit közelebbről?

Eszembe jutott, hogy Pál valaha bejáratos volt Geyerékhez. Egy időben meg is említette őket előttem, beszélt a lányról is, úgy vettem ki szavaiból, hogy kissé rossz természetű nőnek tartja, olyan férfi-rontó fajtának. Már túljárt a húszon. — Pál maga medikus volt, így jutott ismeretségbe a professzorával.

— Igen, igen, — felelte szórakozottan — van ilyesvalami a dologban. Én is gondolkoztam róla . . .

S egyszerre nagy buzgalommal beszélni kezdett, mint aki végre jó témára talált. Bekapott egy pohárkával.

— Van egy hipotézisem. Tudniillik az eset a következő: megtalálják a lányt, holtan, kezében a revolver. Öngyilkosság, — gondolják. Igen ám, de a boncolás kimutatja a golyó irányából, a löcsatornából, hogy a lánynak valami képtelen helyzetben kellett volna tartania a fegyvert az elsütés pillanatában. Cáfolhatatlan szakvélemény szerint az öngyilkosság esete ki van zárva. Ezt megerősíti, hogy a kézitáskájában leragasztott levelet találnak, idegen férfi-írással, melyben ők ketten elbúcsúznak a szülőkötől, minden magya-

rázat nélkül. El kell menniök, mivel — írják — a sors kényszeríti őket erre. Aláírás nincs. Ki ez a másik ő, vagyis a gyilkos? — Továbbá: a holttesttől nem messze vérvomokat találnak, még távolabb egy véres férfizebkendőt. A zsebkendőn semmi monogram, közönséges gyártmány: a nyom elvész. — A dolgot végleg komplikálja az, hogy a revolver a leány kezében van még a halál után is. Hogyan lőhetett azzal a gyilkos? Mert hiszen ő lőtt, mint a boncolás bebizonyította. Ezenkívül a pisztolyból csak egy golyó van kilőve. Vagyis fennáll az a feltevés, hogy a férfi agyonlőtte a leányt, azután a kezébe nyomta a revolvert. De akkor honnan vannak a vérvomok és a véres zsebkendő? Újabb feltevés: a lövéskor magát is megsebesítette. Evvel meg volna magyarázva, miért hiányzik csak egy golyó. De ez a feltevés is végleg megdől, mert a hulla oly görcsösen markolja a fegyver agyát, hogy azt még életében szorítania kellett. A mutatóujj szabályosan rá van illesztve a billentyűre s a holttest rajta fekszik a jobbkaron. Lehetetlenség a halál után ily természetűen beigazítani a rugékonyságukat és a mozdító akaratot elvesztett ujjakat, továbbá a gyilkos sem lehetett valami professzionátus gazember, — mert rablás nem történt, pedig sok pénz volt a lánynál, — nem lehetett oly hidegvérű gonosztevő, akinek a gyilkosság pillanatában és izalmában ilyen raffinált gondolatot tulajdoníthatnánk s aki maga is meg van sebesülve, talán súlyosan. A lövést zajt vert föl, a gyilkos egész biztosan rögtön menekült. Ezért vannak máshol a vérvomok. — Dehát akkor a dolog megint érthetetlen . . .

Pál eddig mintha magának beszélt volna. Most hirtelen rám nézett és megkérdezte:

— Figyelsz rám? Jól mondom el?

Még mindig gyorsan, izgatottan hadart és apró, fényes csöpek gyöngyöztek ki homlokára.

— Hogyne, — szoltam — csak folytasd; várom a hipotézist.

— Kutatnak, kutatnak! Föltúrják a lány holmiját, találnak három levelet. Ugyanaz az írás, mint a búcsúzó levélben, de megint semmi aláírás, még megszólítás, kelet sem. Három papirosdarab. Az illető mindegyiken keserű szemrehányásokat tesz a lánynak, hogy tönkretette, áltatta s most már a szemébe is mondja, hogy nem szereti; ő vakon követte minden parancsát; családi életét földúlta miatta, menyasszonyát elhagyta, bűnöket követett el, már körözik is, satöbbi, satöbbi. De hogy nem bír róla lemondani, föltétlenül találkoznia akar vele; kötelessége beváltania szavát. Már mint a lánynak. Kiderítik azt is, hogy a lány „exaltált” volt, gyanus emberek, forradalmárok közé járt, beiratkozott a Galilei-körbe, kiáltványokat lelnék a fiókjában, egyszóval nagyon valószínű, hogy itt szedte föl valahol ezt az illetőt — a vesztére. De nagyon óvatosan csinálták; senki sem tud bizalmasabb barátról; a forradalmárokat is lefülelik, csak éppen az illetőnek vész el a nyoma, illetve már két hete keresik hiába. A gyilkosság pedig megmarad érthetetlennek . . . No és most jövök a hipotézissel, a Weininger-i alappal, én, aki ismertem a lányt.

— Kíváncsi vagyok, — szoltam, mire ittunk. Már megörültem, hogy Pál végre kissé lelkesebb hangulatba jutott, habár a gyilkosság révén is, de őt egyszerre megint csak elővette valami. Mintha dühös lett volna saját magára.

— Eh, számárság! — legyintett. — Mi vagyok én, Sherlock Holmes? Arsène Lupin? . . . Megvan nekem a magam baja . . . Tudod-e, hogy az ember úgy kettétörhet, hogy a gerince is megreccsen belé? Ilyenkor az a baj, hogy egyszerre kiesik a maga világából és minden megváltozik körülötte. De ki tehet róla? — kiáltotta. — Tehetek én arról, hogy marhának születtem? Te, szavamot adom neked, hogy született marha vagyok . . . és nem Sherlock Holmes . . . hahaha . . .

Ezt olyan ünnepélyesen mondta, mintha valami örök fogadalmat tett volna előttem, még a kezét is nyújtotta megpecsételéssül s utána bosszúsán fölkacagott. Nekem az egész idő alatt olyasféle benyomásom volt, hogy Pál nagyon szeretne beszélni valamiről, de nem mer, vagy nem akar s ezt a gyilkossági esetet csak arra használja föl, hogy valamikép szóba ne hozza azt, ami tulajdonképen izgatja őt, — de beszédközben azért folyton *arra* gondol. Most megint hirtelen elszórakozott. Fölcsípett egy gyufaszálat, nem vette észre, hogy kiesett az ujjai közül és a hamutartóba dobta a semmit.

— Az öreg már végleg elkészült, — gondoltam magamban, mert rengeteget ivott. De nem úgy volt. Sőt lassan mintha megnyugodott volna és igen értelmesen beszélt. Csak néha-néha borzongott meg, mint aki fázik. Újra felémfordult:

— Nincs máskép . . . a nő cudar bestia volt . . . megérdemelte, — mondta szikrázó szemekkel. — Igazságos ítélet, — máskép lehetlenség az egész . . . Bah, olyan nehéz ezt kitalálni? Tudniillik itt szó sincsen kettős öngyilkosságról, sem szerelmi öngyilkosságról . . .

— Ejha, — szoltam akaratlanul — ez új dolog; hát miről van szó?

— A hipotézisemről. Mondtam már, hogy az egész csak hipotézis, semmi egyéb. Ebből a szempontból kell nézned . . . Miért nincs a búcsúzó levélben egy szó sem arról, hogy ők meg akarnak halni? Azt mondják: el kell menniök, a sors kényszeríti őket erre, ésatöbbit. Az elmenés még nem öngyilkosság! Ezt tessék figyelembe venni! . . . A levél meg van címezve, leragasztva, vagyis postára akarták adni. A halál után ez nem lehetséges. Ők még vissza akartak jönni a Hűvösvölgyből . . . Mert vegyük figyelembe a gyilkos lelkiállapotát. Ő vakon követte a lány parancsait. Miféle parancsokat? Otthagytá a családját, a menyasszonyát, — de ezért még nem köroznak senkit! A rendörség mostanában nem foglalkozik egy földéretlen bünüggyel sem ezen kívül, semmi sikkasztás, vagy ilyesmi . . . A lány forradalmár . . . lehet, hogy ő is az; a lány belevonja a dolgaiba, röpiratokat csempésztet vele a kaszárnnyákba, rábeszéli, hogy szökjék meg a katonaságtól . . . lehet, sőt valószínű, hogy tiszt. Katonaszökevény: körozik. Bünöket követett el a lányért. Egyszerre ráébred, hogy kiközösítette magát a társadalomból, megsemmisítette a multját, örökre a lányhoz kapcsolta a jövőjét. Kárpótlást akar; kétségbe-

esetben szereti őt; az nem szereti, amint a levelekből világos, csak ígéret . . . Démonikus nő, céljai vannak! Milyenek? — Hipotézis . . . Miért akart megszökni vele, ha nem szerette? Itt kell még valaminek lennie . . . Megbeszélük a szökést: találkozás a Hűvös-völgyben, mert a férfi nem akar a városban mutatkozni. A férfi boldog; elhozza magával a búcsúzó levelet, a lány meglehetősen sok pénzt az útra, amit meg is találnak a táskájában. Minek egy öngyilkosnak pénz? De viszont miért szökik a leány vele, ha nem szereti? Nincs más hátra, mint föltenni, hogy eszköznek akarta felhasználni valamire, amit nem tudhatunk, vagy hogy másba volt szerelmes. Annyira, hogy amazt nem is akarta exponálni; ezt a férfit vetette a nyomozás elé csalétkül, hogy az igazira ne gyanakodjanak . . . Hipotézis . . . Most jön a nagy jelenet! A férfi bizonyosságot követel a lány szerelméről, rögtönös kárpótlást, heveskedik, erőszakos . . . A lány nem szereti, megutálja . . . Nem enged. A férfi kezdi látni, hogy csak játékszere volt a nőnek, eszköz . . . Elkeseredik, dühöng . . . dulakodnak, amint a nyomok mutatják . . . Végso dühében leteperi a lányt és a magáévá akarja tenni . . . Voilà, ide jutottak! — szolt Pál váratlanul, előkelő taglejtés kíséretében. Aztán megint hozzámhajolt és halk hangon folytatta:

— Nos, a többi önként adódik a tényekből. A lány, megalázva büszkeségében, teljes utálkozással és fölébredt asszonyi dühvel, hirtelen előkapja revolverét és ráló a férfira . . . de nem találja, csak megsebzí, úgy látszik könnyebben . . . Ennek a jelenetnek másodpercek alatt kellett lejátszódnia . . . A lövésre a férfi szerelme végletes gyűlöletté változik . . . a tragikus csöd! A kétségbeesés, a gyűlölet, a rettentő helyzet örületig fokozott izalmában kirántja a maga pisztolyát és agyonlövi a . . . a csábítóját . . . Letörli magáról a vért, menekül, eltűnik . . . Vége a komédiának!

Pál végre abbahagyta az ivást. De a beszéde végén egyszerre megint izgatott lett; ajkai reszkettek, gúnyosan mosolygott és elgondolkozott valamin.

Megvallom, nem igen értettem, miért kerített ilyen nagy feneket ennek a dolognak; sohasem tudtam elmerülni az effajta detektiv-romantikába, ezért az ő érdeklődése elég csekély mértékben volt rám hatással.

— Csakugyan nagyon érdekes, — mondtam kissé közömbösen. — Miért nem írsz róla? Fogadok, hogy feltűnést keltene.

De Pál úgy látszik nem is hallotta szavaimat.

— Meg vagyok győződve, — szolt vontatottan — megérde-melte, mi? — és kihívóan nézett szét a kocsmában. — Még Weininger-i alap nélkül is, haha! Így van ez, kérlek — fordult újra felém. — A nő belekényszeríti a férfit a maga önzésének erkölcsi nihiljébe, aztán bosszút áll rajta . . . önmagáért.

— Ugyan kérlek, — feleltem, — így nem lehet beszélni. Hány nőt tesznek tönkre a férfiak? Csinálj előbb statisztikát, azután beszélj!

— Igen, hogyan, statisztikát! Szamár vagy — szolt Pál mér-gesen. — A gyilkosság pillanatában! Mert hiszen akkor jön rá . . .

Statisztika ide, statisztika oda, az a nő bestia volt és . . . megkapta a magáét. Az ilyeneket közköltésen kellene elexpediálni . . . Számár vagy publi, de jó gyerek. Megbocsájtatnak neked a te érveid.

Benyúlt a mellényzsebébe, mintha órát akart volna kivenni, megnézte az üres tenyerét s hirtelen összerezett.

— Hány óra? — kérdezte izgatottan.

Megnéztem: — Féltíz. — Nagy ijedten fölállt, fizetett s kicipelte magát.

— Még máma? Nem, nem! — suttogta és körülnézett az utcán. — Már jár az őrség. Úristen, igazoltatni fognak és én otthon felejtettem az igazolványomat. Sietek . . . No, szervusz, szervusz . . .

Hirtelen rámnézett, nagyon szomorúan, még meg is ölelt:

— Isten veled. Lehet, hogy neked köszönhetem . . .

Avval elfutott.

— Mit? — kiáltottam utána csodálkozva. De nem fordult vissza. Sietett tovább, lehajtott fejjel, a falak tövében.

Ekkor már derengeni kezdett a fejemben, de mégis megdöbbenve olvastam két nap múlva az újságban, hogy Pál föladta magát a rendőrségen, mint Geyer Ilona gyilkosa. Vallomása természetesen szóról-szóra megegyezett „hipotézis“-ével.

(Pécs.)

Várkonyi Nándor.